

HELENA PERIČIĆ

PROLEGOMENA ANALIZI ANGLISTIČKOG RADA VINKA KRIŠKOVIĆA

Helena Peričić
Filozofski fakultet u Zadru
HR 23000 Zadar

UDK:82.091:820.09+886.2.09:929 Krišković, V.
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1995-06-29

Ovim člankom autorica nas uvodi u anglistički rad Vinka Kriškovića (1862.-1952.), značajnog ali do danas prešućivanog posrednika engleske književnosti u Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata. O Kriškovićevu djelu autorica piše opširnije u svojoj disertaciji pod naslovom *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914.-1940.*

Tijekom dvadesetih i tridesetih godina umirovljeni sveučilišni profesor državnoga prava piše predgovore za vlastite prijevode Shakespeareovih i Huxleyjevih djela. Na žalost, veliki je dio Kriškovićeva rada na engleskoj književnosti zagubljen ili nedostupan javnosti. Iako je Kriškovićev pristup književnom stvaralaštvu rečenih pisaca pozitivistički, lišen istinske stručne kritike, on je značajan stoga što je bio stvarno pionirski: putem svojih predgovora i prijevoda Krišković je promicao djela engleskih autora među hrvatskim čitateljstvom.

1.0 Engleska književnost u životu i radu Vinka Kriškovića imala je nezaobilaznu ulogu o kojoj se dosad nije ni pisalo niti govorilo iz razloga koji su do prije nekoliko godina bili također zabranjena tema.¹ U napisu koji slijedi dat

¹ Vinko Krišković (Senj, 18. 5. 1861. - Zürich, 6. 11. 1952.) kontradiktorna je osoba o kojoj je dostupan razmjerno mali broj podataka. Zbog navodne fašističke orijentacije do danas je prešućivan u našoj političkoj i književnoj povijesti. Jedini opsežniji tekst o njemu predstavlja Horvatov portret Vinka Kriškovića u Hrvatskom panoptikumu, (Zagreb 1965.) kasnije objavljen u *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (knj. 122, Zagreb, Matica hrvatska, 1983, 121-151).

Krišković je potomak imućne senjske trgovačke obitelji, obogaćene u prvoj polovici 19. stoljeća. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Senju. Kao mlad Krišković je bio gorljiv starčevićovac i poklonik svega što je francusko. Studirao je pravo u Zagrebu i Beču (oko 1892.).

ću samo osnovne naznake i smjernice anglističke djelatnosti osobe poznatije kao stručnjaka za državno pravo nego li kao književnog znalca, erudita i prevoditelja.²

1.1 Anglistički rad Vinka Kriškovića obuhvaća napise o engleskoj književnosti kao i prijevode engleske literature i esejistike. Tridesetih se godina naime Krišković kao umirovljeni sveučilišni profesor državnoga prava počeo življe baviti prevođenjem Shakespeareovih drama, eseja sakupljenih u knjizi *Moderni engleski eseji*³ te pripovjedaka i eseja Aldousa Huxleyja objavljenih u knjigama pod naslovom *Giocondin posmijeh i druge pripovijesti*⁴ i *Maslina i*

Kupovao je knjige, najnovije publikacije, pretežno anglosaske, kao i francuske, njemačke i talijanske. Pratio je sve: politiku, povijest, sociologiju, ekonomsku problematiku, pa najnoviju europsku beletristiku. Doktorirao je pravo u Zagrebu 1894. godine. Isprva je radio kao činovnik u predsjedništvu Zemaljske vlade. Bio je gradski zastupnik, potom upravnik i blagajnik Ravnateljstva Okružne blagajne za potporu bolesnika u Senju (1894-1897). Djelovao je i kao perovođa Zemaljske vlade (1897-1900) i sveučilišni profesor u Zagrebu. Prema Horvatu, Krišković je tek u pedesetoj godini, za banovanja dr. Nikole Tomašića, ušao u aktivnu politiku. Za bana Antuna Mihalovića (1917-1918) bio je "podban" - odjelni predstojnik unutrašnjih poslova. S nestankom Austro-Ugarske 29. listopada 1918. Krišković, stari pravaš, pa unionist, stručnjak za državno-pravna pitanja, povlači se iz politike i nastavlja raditi samo kao sveučilišni profesor. Umirovljen je 1926. godine. Od tada do smrti objavio je dvije knjige eseja iz političko-kulturne prošlosti Engleske: *Anglia docet. Essayi i Širom svijeta*. Za vrijeme rata, preradivši svoj raniji rad, objavio je *Pisma Juniusova*, sve u Prosvjetnoj biblioteci koju su izdavali slobodni zidari. Godine 1925., nakon tzv. sporazuma Pašić-Radić izdao je brošuru *Dokle smo došli s mottom iz Byrona* ("The consequence is being of no party I shall offend all parties"), želeći očito istaknuti vlastito nepripadanje nijednoj stranci. Krajem tridesetih, obeshrabren i razočaran političkim zbivanjima, Krišković se osamljuje. Godine 1941. odlazi u Švicarsku, formalno na liječenje, a najvjerojatnije po diplomatskoj misiji, ali znajući da zauvijek napušta Hrvatsku. S navršenom devedeset i prvom godinom umire u Zürichu, "kao najstariji intelektualac Hrvatske posljednjih desetljeća" (J. Horvat).

S prevaljenih šezdeset godina života, umirovljeni Krišković posvetio se engleskoj književnosti, posebice prevođenju Shakespearea i Huxleyja. Suradivao je u Viencu (1892), Jutarnjem listu (1922, 1924), Hrvatskoj reviji (1933-1939), Obzoru (1933-1935, 1937), u Obzor Spomen-knjizi 1860-1935 (1936), Hrvatskom listu (1938), u Hrvatskom kolu (1939). Krišković se potpisivao kao Junius ili Shakespeare. Dok u Enciklopediji Jugoslavije nema članka o Kriškoviću u abecednom katalogu LZ "Miroslav Krleža" za Hrvatski biografski leksikon piše da je Krišković bio prevoditelj i esejist, a kao političar frankovac, fašistički orijentiran. Ovakav površan i do krajnjih konzekvenci iskrivljen sud o Kriškoviću zacijelo je bio razlogom šutnji o ovoj kontroverznoj a iznimno plodnoj личности.

² Više o anglističkom radu Vinka Kriškovića bit će dostupno u poglavlju posvećenom ovoj osobi u mojoj disertaciji pod naslovom *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914-1940*.

³ Zagreb, Matica Hrvatska, 1937.

⁴ Zagreb, Matica Hrvatska, 1938. U knjizi su sakupljene pripovijesti "Giocondin posmijeh", "Stric Spencer" (Ford), "Mladi Archimed", "Polublagdan" (Chawdrón), "Monokl" i "Liječenje mirom".

drugi eseji.⁵ Za obje je knjige Krišković napisao značajne predgovore.⁶ Iako ću dati osnovne informacije o Kriškovićevim prijevodima engleske književnosti, u ovom se napisu ne namjeravam baviti tim prijevodima; njihova se obrada naime treba temeljiti na vrlo studioznoj i opsežnoj analizi koja iziskuje znatno više prostora od ovdje raspoloživog.

2.0 Za srednjoškolskih dana gorljiv pravaš⁷ i poklonik "svega što je francusko",⁸ Krišković poslije, kao pravnik i poklonik "engleske ustavnosti", čita i prevodi Macaulaya i piše *Pisma Juniusova* kao prosvjed protiv stvarnosti u Hrvatskoj.⁹ Kada je 1926. umirovljen, počeo je pisati eseje o političko-kulturnoj prošlosti Engleske (*Anglia docet, Širom svijeta. Gledano i viđeno*).¹⁰

Napominjem da su sve bibliografske jedinice koje nalazimo u Kriškovića a koje se odnose na književnost vezane za samo jednu nacionalnu književnost - englesku. U svojoj rastućoj obaviještenosti i afinitetu prema njoj s vremenom se Krišković osokolio i osjetio dovoljno mjerodavnim i pisati o engleskoj književnosti iako za takav posao nije bio stručno osposobljen. Činjenica je to koja dovoljno govori o njegovu anglofilstvu.

2.1 Povevši se za svojim velikim uzorom, engleskim političarom Thomasom Babingtonom Macaulayjem, čije je prijevode eseja Krišković objavio još 1896.,¹¹ Krišković odabire publicističku formu koju on naziva "esejem" - nazivajući je na jednom mjestu "književnom vrstom" koja "kao da je anglosaksonskom geniju najbolje pristala"¹² - vjerujući da će u njoj dati maha svojoj analitičnosti, kritičnosti pa i literarnim sposobnostima.

Među eseje koji se odnose na englesku književnost spadaju neki od eseja iz knjižice *Širom svijeta* (1924.), predgovori njegovim prijevodima Shakespearea (od kojih je većina - osim u zbirkama *Predgovori dramama* - objavljena u zasebnim brošurama), te predgovori za vlastite prijevode Huxleyjevih pripovijesti (*Giocondin osmijeh i druge pripovijesti*, 1938.) kao i eseje istoga pisca (*Maslina i drugi eseji*, 1939.) itd.

⁵ Zagreb, Tipografija d.d., 1939.

⁶ Usp. Helena PERIČIĆ JAKOVLJEVIĆ, *Aldous Huxley u predgovorima Vinka Kriškovića*, Radovi, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet Zadar, Razdio filoloških znanosti, sv. 32-33 (22-23), Zadar, 1995, 329-354.

⁷ Vidi Josip HORVAT, *Vinko Krišković* u: Hrvatski panoptikum, Stvarnost, Zagreb, 1965, 52.

⁸ Isto.

⁹ Isto, 55.

¹⁰ Isto, 55.

¹¹ Thomas BABINGTON MACAULAY, *Odabrani eseji*, prev. V. Krišković, Zagreb, 1896.

¹² Vinko KRIŠKOVIĆ, "Dvije tri o ovim esejima", u: *Maslina i drugi eseji*, Zagreb, 1939, 6.

2.11 U knjizi *Širom svijeta. Gledano i viđeno*¹³ iz 1924. nalaze se tri eseja književne tematike. Riječ je o esejima "Shakespeare i Bacon", "Thackeray" i "Uskrs - Na stotu obljetnicu smrti Byronove". U prvom od spomenutih eseja¹⁴ (koji je autor objavio već ranije, 1922. u *Jutarnjem listu*¹⁵), potaknut "kramarskom američkom teorijom",¹⁶ Krišković se bavi autorstvom drama koje se pripisuju Shakespeareu. U eseju o Thackerayju¹⁷ naš autor piše o ovom piscu kao predstavniku engleskoga društvenog romana u kojem će se "javiti duša modernog društva" koje je isprva građansko. Posljednji od spomenutih "književnih" oglada iz ove knjige nosi naslov "Uskrs: na stotu obljetnicu Byronove smrti",¹⁸ zapravo je putopisne naravi jer ga autor piše potaknut posjetom Rimu. Prvi od spomenutih oglada zapravo je Kriškovićeva reakcija na tzv. "bakonski bacil", odnosno raširenu teoriju o tome da je djela koja se uvriježeno pripisuju Shakespeareu napisao zapravo Francis Bacon. Krišković dakako staje u obranu Shakespearea. Drugi tekst vrlo je smion pokušaj vrednovanja cjelokupnog Thackerayjeva romanesknog opusa. Treći ogled zapravo je tipičan primjer Kriškovićeva oglada: autor lako pronalazi povod za iskazivanje svojih osobnih dojmova i erudicije; Uskrs će ga potaći da objedini tri momenta: dojmove o Rimu, širenje katoličanstva iz Rima kao njegova središta, te prisjećanje na Byrona, njegova prijatelja Shellyja i epizodu o Italiji iz *Childea Harolda*.

2.2 Središnji dio Kriškovićeva djelovanja na području anglistike predstavlja njegov rad na Shakespeareovim djelima, koji je rezultirao nizom tekstova što ih autor skromno naslovljava *Predgovori dramama*. Navršivši šezdesetu, umirovljeni se Krišković latio prevođenja i komentiranja Shakespeareovih drama čime se, kako je rečeno u početku, bavio desetak godina.¹⁹ Do 1933. preveo je Krišković 24 Shakespeareove drame i napisao o njima 22 oglada koje je sakupio u dvije knjige. Treću knjigu nije uspio objaviti zbog nesređenih nakladničkih prilika. Horvat u portretu Vinka Kriškovića izrijekom tvrdi da se Krišković nije bavio Shakespeareovom lirikom jer "Soneti, možda najstrastveniji stihovi u svjetskoj književnosti, ništa nisu govorili njegovoj aseksualnoj naravi".²⁰ Tu tvrdnju treba međutim odlučno demantirati.

¹³ Vinko KRIŠKOVIĆ, *Širom svijeta. Gledano i viđeno*, Zagreb, 1924.

¹⁴ Isto, 14-27.

¹⁵ Vinko KRIŠKOVIĆ, *Shakespeare i Bacon*, *Jutarnji list*, 11, 1922, 3918, 33-35.

¹⁶ Vinko KRIŠKOVIĆ, *Širom svijeta. Gledano i viđeno*, 18.

¹⁷ Isto, 144-192.

¹⁸ Isto, 193-240. Ovaj ogled tiskan je i u *Jutarnjem listu*, 13, 4390 (20. 4.)1924, 17-21.

¹⁹ Vidi J. HORVAT, nav. dj., 73.

²⁰ Isto, 146.

Krišković je naime preveo trinaest Shakespeareovih soneta i objavio ih u *Hrvatskoj reviji* 1939. godine. Shakespeareom se bavio deset godina.²¹ Njegov šekspirološki rad pozitivno je ocijenjen u londonskoj *Slavonic Review*, te je bio razlogom što je Krišković izabran za člana londonske Royal Shakespearean Society.²²

2.21 Svoje šekspirološke tekstove objavljene pod zajedničkim naslovom *Predgovori dramama* Krišković drži esejima (po mom ih sudu treba zvati studijama ili raspravama) i objavljuje ih u sklopu zbirki, u periodici ili u obliku brošura. Na žalost, danas je u tisku dostupan samo dio Kriškovićeve anglističkog rada, dok je veći dio zagubljen. Na temelju šekspiroloških radova, što teoretskih što prevodilačkih, koji se danas pripisuju Vinku Kriškoviću, nada se zaključak da je elizabetinski pisac Kriškovića zaokupljao gotovo do granica opsjednutosti. Pristupajući Shakespeareu kao "govorniku engleske stoljetne mudrosti",²³ Krišković je držao rad na Shakespeareu svojim životnim djelom.

Klice Kriškovićeve šekspirološkog rada postoje u spomenutom članku pod naslovom "Shakespeare i Bacon" objavljenom 1924. godina. Krišković pak u svom djelu *Predgovori dramama* posvećuje svakoj pojedinoj Shakespeareovoj drami poseban tekst koji naziva "predgovorom", a koji se u literaturi o Kriškoviću terminološki različito tretira: ili kao ogled (esej),²⁴ kao studija ili kao rasprava. Dok sam ranije obrađene tekstove tretirala kao ogleda - kako ih je nazivao sam autor, odlučila sam *Predgovore dramama* - koji sadrže elemente i eseja i rasprava i studija nazivati - studijama. Držim da je ovim tekstovima ipak glavna intencija u književnokritičkom ili, točnije, književnoznanstvenom pristupu - dakako u granicama Kriškovićeve upućenosti u predmet. Autor piše te tekstove s prvotnom namjerom da ih objavi kao predgovore ondašnjim domaćim izdanjima Shakespeareovih drama. Na žalost, jedini sačuvani Kriškovićeve prijevode Shakespeareovih drama prijevode je *Hamleta*²⁵ koji je objavljen još

²¹ Isto, 73. "O tom radu (na Shakespeareu, prim. HP) nije volio govoriti, konačno se starost sa svojim svojstvom rezigniranja izmiri sa svima životnim nedaćama" (J. HORVAT, nav. dj., 147)

²² Vidi J. HORVAT, nav. dj., 72.

²³ Isto.

²⁴ Hergešić u svom tekstu objavljenom pod naslovom "U službi Shakespearea. O prijevodima i komentarima dra. Vinka Kriškovića" (*Kazališni almanah*, 1937, 48-69) drži da su ovi tekstovi ili eseji ili studije "jer oni su jedno i drugo" (str. 48), ali na istom mjestu piše da je tekst pod naslovom "Nordijska 'Divina commedia'" - rasprava.

²⁵ Prema svjedočenju Josipa Horvata, Krišković je do 1933. preveo 24 Shakespeareove drame i o njima napisao 22 ogleda (Vidi J. HORVAT, nav. dj., 72). U Filipovićeve popisu prijevoda Shakespearea u Hrvatskoj nije naveden nijedan drugi Shakespeareov komad u

1926. u izdanju Matice hrvatske. U tom je prijevodu *Hamlet* bio prikazivan u Zagrebu.²⁶ Inače, sudovi o Kriškovićevim prijevodima često su donošeni na temelju obilnih navoda u ogleđima, odnosno predgovorima drama. Naš je kritičar svoje tekstove objavljivao u Hrvatskoj reviji i Obzoru,²⁷ potom kao zasebne brošure, i konačno ih sakupio u dvije knjige: *Predgovori dramama. Knj. I*²⁸ i *Knj. II*.²⁹

Prva od ovih knjiga izišla je koncem 1934., obuhvaća preko 400 stranica i sadrži, kao i druga knjiga, šest predgovora. U prvoj knjizi nalaze se predgovori sljedećim dramama: *Kralj Lear* ("Nordijska Divina Commedia"), *Mjera za mjeru* ("Socijalna drama Shakespeareova"), *Troilo i Kresida* ("Parodija? Travestija?"), *Macbeth* ("Nordijski mit"), *Antonije i Kleopatra* ("Dioniz i Izida") i *Kako vam drago* ("Kad mladost jezdi, ludost uzde vodi"). Druga knjiga tiskana je koncem 1935., obuhvaća gotovo 500 stranica i sadrži predgovore dramama: *Hamlet* ("Nordijski misterij"), *Cymbeline* ("Vijenac vrlini ženskoj"), *Julije Cezar* ("Sjenosvetnik"), *Koriolan* ("Gospodski moral"), *Rikard II* ("Po milosti božjoj") i *Henrik IV* ("I Eshil i Aristofan"). Ovu, kao i prvu knjigu tvore posebni otisci iz Obzora i Hrvatske revije.

Predgovori dramama *Bura* ("Shakespeareov zavještaj")³⁰ i *Kralj Rikard III* ("Bič božji")³¹ tiskani su u Hrvatskoj reviji 1936., odnosno 1937. godine i trebali su uz predgovore za *Mnogo vike ni za što* ("Kad čeljad prisluškuje i prepričava"), *Otelo* ("Na mukama časti i ljubavi"), *Timon Atenski* ("Na dnu života"), *Kralj Ivan* ("Ljudski čovjek") biti tiskani u trećoj knjizi. Ne samo da je bio spreman materijal za treću knjigu nego i za četvrtu. Prema riječima Ive Hergešića prevedene su bile *Zimnja priča*, *Na Sv. Tri kralja* (Što vas volja), *Mletački trgovac*, *Kralj Henrik V.*, *Vesele žene winsordske* i *Konac djelo krasi*.

Kriškovićevom prijevodu, osim (13) soneta (vidi R. FILIPOVIĆ, *Englesko-hrvatske književne veze*, Zagreb, Liber, 1972, 106-114).

²⁶ HNK, 19.12. 1928., u režiji Tita Strozija.

²⁷ Smanjivši opseg *Obzor* je morao otkazati svome suradniku, a i u *Hrvatskoj reviji* počeli su krzmati bi li Kriškoviću objavili još koju studiju o Shakespeareu, "jer da se ti članci moraju štampati u nastavcima, a mladi se suradnici bune, što im ovaj stari gospodin oduzima toliko prostora..." (Ivo HERGEŠIĆ, *U službi Shakespearea*, Kazališni almanah, 1937, 51)

²⁸ Vinko KRIŠKOVIĆ, *Shakespeare. Predgovori dramama. Knj. I*, Zagreb, 1934.

²⁹ Vinko KRIŠKOVIĆ, *Shakespeare. Predgovori dramama. Knj. II*, Zagreb, 1935.

³⁰ Kriškovićev tekst *Shakespeareov zavještaj*. 'Bura' objavljan je u nastavcima u Hrvatskoj reviji 1936. (Hrvatska revija, 9, 1936, 8, 399-406; 9, 476-481; 10, 540-546). Iste je godine objavljen u Zagrebu kao poseban otisak iz Hrvatske revije.

³¹ Kriškovićev tekst *Bič božji*. 'Kralj Rikard III' objavljan je u nastavcima u Hrvatskoj reviji 1937. (Hrvatska revija, 10, 1937, 4, 203-208; 5, 252-256; 6, 316-319, 7, 370-372, 8, 426-430; 9, 473-483. Iste godine u Zagrebu je objavljen poseban otisak iz Hrvatske revije.

Znameniti Senjanin dr. Vinko Krišković, sveučilišni profesor prava, podban Hrvatskog sabora, pisac brojnih znanstvenih eseja i uspješni prevodilac Shakespearea, snimak iz 1935.

Predgovorima za te drame autor nije još bio dodao karakterističan naslov kojim je običavao obilježiti čitavo djelo.³²

Treću i četvrtu knjigu eseja Krišković nije uspio objaviti radi nenaklonjenosti nakladnika. Po Kriškovićevoj zamisli svaka od ovih knjiga obuhvatila bi po šest Shakespeareovih komada, dakle ukupno 24 djela. Na temelju broja od 36 drama iz prvog folio-izdanja (trećemu je 1664. dodana još

³² Usp. I. HERGEŠIĆ, n.av. dj., 51.

jedna drama - *Periklo*), Hergešić zaključuje kako je Krišković svojim prevodilačkim i komentatorskim radom obuhvatio gotovo četiri petine (ili, preciznije, četiri šestine!, primj. HP) Shakespeareova dramskog opusa. Krišković je, po Hergešiću, namjeravao prevesti i *Romea i Juliju* i *San Ivanje noći*. Hergešić tako 1937. godine zaključuje kako bismo, u slučaju da Krišković izvrši ovaj program, imali dvadeset i devet (zašto ne dvadeset i šest?, primj. IIP) Shakespeareovih djela "umjetnički i vjerno prevedeno, tako da ti prijevodi tvore stilsku cjelinu"³³ i time dobili djelo "na kojemu bi nam mogli zavidjeti veliki narodi".³⁴ Jer, riječ je o velikom djelu ima li se na umu da je Krišković prepjevao 50 do 60 tisuća stihova. (Hergešić ovime nije mogao obuhvatiti Kriškovićeve prijevode Shakespeareovih soneta koji su redom bili objavljeni 1939. godine.)

Tekstovi u *Predgovorima* tiskani su u onom obliku u kakvom su u brošurama: to su dakle oni isti "posebni otisci" iz *Obzora* odnosno Hrvatske revije koji su uvezani u dvije knjige.³⁵ Kao *motto* prvoj knjizi *Predgovora* Krišković navodi Goetheovu misao o prvom izdanju tragedije *Hamlet* u Londonu 1603. godine.³⁶ U svakoj od ovih studija prikazana je po jedna crta Shakespeareove osobnosti koja se najjače ispoljava u dramu kojoj tekst služi kao predgovor. Tako je, prema sudu kritičara, u *Kralju Learu* prikazan Shakespeareov pogled na život i svijet, u *Mjeri za mjeru* prikazano je njegovo shvaćanje etike, u *Troilu i Kresidi* iznose se njegove političke i državničke misli, u *Machethu* raspravlja o zločinu i osjećaju krivnje kod Shakespearea, u *Antoniju i Kleopatri* predstavljena je njegova koncepcija ljubavi, a *Kako vam drago* pruža kritičaru priliku da prikaže posebni tip Shakespeareove komedije. "Pišući zasebno o pojedinim dramama - kao što, uostalom, radi danas većina kritičara Shakespeareovih - dr. Krišković je uspio da odvoji jednu ideju i da je dosljedno prati do kraja i tako izbjegao opasnosti da se izgubi u moru ideja koje se zove Shakespeare."³⁷

³³ Isto, 53.

³⁴ Isto, 51.

³⁵ O nedostupnosti Kriškovićeve tekstove govori i činjenica kako u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu nema druge knjige *Predgovora*, ali se može pretpostaviti kako je ta knjiga tehnički oponašala prethodnu. Namjeravajući prikazati sve tiskane oglede, služila sam se periodikom i posebnim otiscima kao i sekundarnom literaturom.

³⁶ "Shakespeare kao i vasiljena, što ju prikazuje, iznosi svedj nove strane, pa opet na kraju ostaje nedokučljiv, jer mi svikolivi, bili kaka mu drago, ne možemo da se dovijemo ni njegovu slovu ni njegovu duhu."

³⁷ Josip TORBARINA, *Dr. Krišković: Shakespeare, Predgovori dramama, Knj. I, Obzor*, Zagreb, 75, 1934, 243, 1.

Ogledi pod naslovima "Shakespeareov zavještaj" i "Bič božji" - prvi se odnosi na *Oluju* (odnosno, po Kriškoviću, *Buru*) i na *Kralja Rikarda III* - nisu uvršteni u spomenute dvije knjige *Predgovora dramama*, već su objavljeni, kako je već kazano, u periodici. (Predgovor za *Buru* tiskan je i u obliku brošure.)³⁸

2.22 Na temelju analize Kriškovićevih šekspiroloških studija može se doći do nekih općih zaključaka o tim tekstovima. Dužina tekstova varira - od 58 stranica, koliko iznosi predgovor *Buri*, do 96 koliko je dugačak predgovor za *Hamleta*. Međutim, za sve studije vrijedi okvirna sustavnost koja se temelji na trima najistaknutijim elementima: na problemu izvora odnosno predloška za obrađivano djelo, na problemu kompozicije, te na interpretaciji likova. U skladu s tim autor obično studiju nekog Shakespeareova djela započinje navođenjem izvora za priču i temeljnih motiva koje u datom djelu Shakespeare obrađuje. Potom iznosi razne obrade iste priče i fabulu kakvu nalazimo u Shakespearea. Pri tom Krišković obično navodi prva izdanja pojedine drame. Slijedi osvrt na kompoziciju djela i njene moguće nedostatke, a potom "analiza likova" kojom obično studija završava. Sve je to dakako popraćeno Kriškovićevim navođenjem raznih tumačenja određenog Shakespeareova djela ili lika.

Uočljivo je u navedenim studijama Kriškovićevo dobro poznavanje brojnih djela Shakespeareovih interpretatora: od Voltaira, predstavnika njemačke (Tieck, F. Schlegel, A.V. Schlegel), francuske (Hugo) i engleske (Coleridge) romantičarske kritike do novijih njemačkih (Freiligrath), poljskih (Wyspianski), engleskih (Raleigh, Chambers, Hazlitt, Dowden, Dover Wilson) kritičara, pa i do predstavnika analitičke metode (A. C. Bradley, Remy de Gourmont). Poznato je da se u pisanju svojih studija o Shakespeareu, Krišković služio stranom, napose njemačkom literaturom. Ponekad se radi o, u Kriškovićevo doba, vrlo svježim naslovima koji nas sile zapitati se na koji je način Krišković uspijevao doći do tih recentnih tekstova pa štoviše i do njihovih originalnih izdanja. Naime, većina tih tekstova ni u to vrijeme (pa ni poslije) nije ugledala svjetlo dana u hrvatskom prijevodu. Time je ovaj kritičar potvrdio iznimnu obaviještenost ne samo o Shakespeareovu djelu kao takvom već i o Shakespeareovoj kritici.

Mnogi su kritici visoko cijenili Kriškovićeve studije o Shakespeareovim dramama. Među takvima bili su Josip Torbarina i Ivo Hergešić. Torbarina je tako tvrdio da se Kriškovićevim studijama može dičiti i mnogo bogatija

³⁸ Vinko KRIŠKOVIĆ, *Bič božji. 'Kralj Rikard III'*, Hrvatska revija, 10, 1937, 4, 203-208; 5, 252-256; 6, 316-319, 7, 370-372, 8, 426-430; 9, 473-483. Objavljeno u Zagrebu iste godine kao poseban otisak iz Hrvatske revije. (19)

književnost nego što je naša "a njihova važnost za našu mršavu literaturu o Shakespeareu ne može se precijeniti".³⁹

2.3 Rezultat Kriškovićevega rada na Huxleyju bile su knjige pod naslovom *Giocondin posmijeh i druge pripovijesti*⁴⁰ i *Maslina i drugi eseji*.⁴¹ Riječ je dakako o zbirkama Huxleyjevih pripovijedaka i eseja koje je Krišković preveo i za koje je napisao predgovore.⁴²

2.31 Kriškovićev predgovor za *Giocondin posmijeh i druge pripovijesti*, pod naslovom "O piscu ovih pripovijesti", razmjerno je opsežan tekst (iznosi 45 stranica), razdijeljen na pet nenaslovljenih dijelova. Predgovor za *Maslina i drugi eseji* pod naslovom "Dvije tri o ovim esejima" nešto je kraći tekst (11 stranica) bez odijeljenih dijelova, osim završnog odnosno zaključnog segmenta.

Krišković u svojim predgovorima - a formalno: studijama - obuhvaća gotovo sva Huxleyjeva djela objavljena do 1936. (roman *Eyeless in Gaza*) odnosno 1937. (letak *An Encyclopaedia of Pacifism*), iako ih ne nastoji ni žanrovski ni tematski grupirati.⁴³ Imajući na umu doba kad se pojavljuju

³⁹ Usp. Josip TORBARINA, *Engleski sud o hrvatskom prijevodu Hamleta*, Hrvatska revija, 6, 1933, 11, 655.

⁴⁰ Zagreb, Matica Hrvatska, 1938. U knjizi su sakupljene pripovijesti "Giocondin posmijeh", "Stric Spencer" (Ford), "Mladi Archimed", "Polublagdan" (Chawdron), "Monokl" i "Liječenje mirom".

⁴¹ Zagreb, Tipografija d.d., 1939. Knjiga sadrži izbor od 24 Huxleyjevih eseja iz šest njegovih zbirki: 1. "Tibet" (iz zbirke *On the Margin*, 1923); 2. "Naočari" (*Along the Road*, 1925); 3. "Zamjena vjere", 4. "Udobnost" (*Proper Studies*, 1927); 5. "Mode u ljubavi", 6. "Poniznost u tvaralačkim umjetnostima", 7. "Revolucije", 8. "Raj" (*Do What You Will*, 1929); 9. "Tragedija i cijela istina", 10. "Ostalo je tajac", 11. "Umjetnost i očito", 12. "A bujna optika je milim okom zaigrala", 13. "Glazba noću", 14. "Cviljeti i ciktat", 15. "Vjerovanja i djelatnost", 16. "Bilješke o slobodi i granice obećane zemlje", 17. "O čarima povijesti i budućnosti prošlosti", 18. "Nova romantika", 19. "Odabrana kicošenja", 20. "Industrija ljepote" (*Music ar Night*, 1931), 21. "Pisci i čitaoci", 22. "Riječi i djela", 23. "Književnost i ispiti", 24. "Maslina" (*The Olive Tree*, 1936). U Kriškovićevu izboru "Maslina" je prvi esej u nizu.

⁴² Važno je napomenuti kako do pojave Kriškovićevih knjiga Huxley nije bio pristupačan u hrvatskom prijevodu; knjiga *Giocondin posmijeh i druge pripovijesti* predstavlja zapravo prve prijevode Huxleyjevih djela na hrvatski jezik. Tek sljedeće 1939. godine, kad izlazi *Maslina i drugi eseji*, pojavit će se drugo Huxleyjevo djelo u hrvatskom prijevodu. Riječ je o romanu *Point Counter Point* (Kontrapunkt života), u prijevodu Lava Medanića. Međutim, za kritičku literaturu o Huxleyju u Hrvatskoj između dva svjetska rata može se reći da je bila prilično bogata, pogotovu ako se ima na umu nepostojanje prijevoda. Među napisima o Huxleyju objavljenim prije Kriškovićevih predgovora i prijevoda istakla bih tekstove Ive Hergešića, Josipa Horvata i studiju Josipa Torbarine.

⁴³ On ne spominje ranije pjesničke zbirke *The Burning Wheel* (1916), *The Defeat of Youth* (1918) i kasnije *Arabia Infelix* (1929) i *The Cicades* (1931). Također mu nije poznata knjiga eseja *Holy Face and Other Essays* (1929), a nema ni riječi o Huxleyjevom dramskom radu. Huxley je napisao *The Discovery*, adaptaciju za modernu pozornicu komada Francisa Sheridanana (1924) i

Kriškovićeve predgovori kao i spomenutu obuhvatnost, može se zaključiti da je Kriškovićevo poznavanje Huxleyjeva (i ne samo njegova) stvaralaštva na zavidnoj razini. Građu prikazanih predgovora moguće je razdijeliti na dva glavna područja interpretacije: a) područje interpretacije značenjskih sastavnica Huxleyjevih tekstova te b) područje interpretacije izražajnih sastavnica istih tekstova. S obzirom na Kriškovićeve naobrazbu i sklonosti stručnjaka za politička pitanja razumljivo je što je njegova pozornost usmjerena u prvom redu ka značenjskom sustavu Huxleyjeva djela, i to posebice k idejnim/ontološkim sastavnicama (socijalna, politička te ponešto književnopreskriptivna poruka) na kojima se temelje glavni Kriškovićeve poticaji za bavljenje Huxleyjem. Značenje područja izražajnih jedinica Huxleyjevih tekstova u Kriškovićevoj interpretaciji nije zanemarivo (posebice se to odnosi na tumačenje kompozicije Huxleyjevih romana), ali primjedbe koje čine to područje u obrađenim su predgovorima "razbacane" i međusobno nedovoljno povezane, nesistematične. Ta činjenica ujedno ukazuje na neke nedostatke Kriškovićeve tekstova.

2. 32 Njegovo, naime, poznavanje Huxleyja usprkos širini ne posjeduje kritičku težinu. Uranjajući u političke poruke Huxleyjeva djela - što je Kriškovića očito najviše zanimalo - on pitanjima koja su relevantna s gledišta književne kritike (posebice problemima izražajnog sustava) ne pristupa s potrebnom pozornošću, dubinom i dosljednošću. Pa i kad zalazi u problematiku Huxleyjeva izraza ističući važne osobine Huxleyjeve romaneskne kompozicije (defabularizacija, muzikalizacija itd.) i mimezisa (naturalističnost) o kojima bi trebalo poduže raspravljati, Krišković se tih pitanja tek dotiče. Nadalje, kada pravilno upućuje na neke značajne književnoteoretske odnosno književnopreskriptivne ideje iz Huxleyjevih eseja (kao što su "Tragedija i cijela istina" te "Ostalo je tajac"), on ih ne nastoji samostalno protumačiti: nudi ih uglavnom u obliku (nejasno omeđenih) citata i parafraza.

Među momentima koje Krišković dotiče ili ističe prevladavaju oni koji su nazočni i u Torbarininoj raspravi o Aldousu Huxleyju iz 1937.; na mnogim mjestima Krišković naglašava iste elemente i misli iz Huxleyjeva djela koje naglašava i Torbarina (dapače, mnogi citati iz Huxleyjevih tekstova ili tekstova

dramu *The World of Light* (1931), a nije zanemariv ni podatak da je 1930. Campbell Dixon dramatizirao *Point Counter Point* pod naslovom *This Way to Paradise*. (Podaci iz *A Dictionary of Literature in the English language - From Chaucer to 1940*, vol. 1, compiled and edited by Robin Myers, Pergamon Press, Oxford, London etc. 1970, 437. U istom izvoru navedeno je, izgleda pogrešno, da je roman *Antic Hay* objavljen 1932., a ne 1923.) Unatoč tomu Kriškovićev je prikaz Huxleyjeva stvaralaštva obuhvatniji od Torbarinina jer se potonji usredotočio tek na tri zbirke pripovijesti (*Limbo*, *Mortal Coils* i *Brief Candles*) i romane do *Eyeless in Gaza*.

njegovih tumača istovjetni su onima koji se mogu naći u Torbarininu članku tako da je očito kako je svoj tekst Krišković pisao potaknut, nadahnut, ali ne i odmaknut od Torbarinina teksta.

Primjetno je često "gubljenje niti": Krišković prenosi nerazrađene, nedovršene misli iz jednog u drugi dio teksta raspršujući se. (Npr. u predgovoru iz 1938. nepotrebno se u nekoliko navrata vraća na Huxleyjevu (a)političnost.) Krišković je nesistematičan, konfuzan, metodološki nediscipliniran pa skače s predmeta na predmet. (Npr. u trećem dijelu predgovora za Huxleyjeve pripovijesti piše da je Huxley prvenstveno esejist da bi neposredno nakon toga pisao o stilu i junacima Huxleyjevih romana.)⁴⁴ Vrlo često nije jasno gdje završavaju citati jer Krišković ispušta drugi par navodnih znakova (Npr. u slučaju poduljeg citata iz eseja "Tragedija i cijela istina" ili pak citata iz eseja "Ostalo je tajac", oba u predgovoru "O piscu ovih pripovijesti"). Jezik mu je arhaičan i često izvještačen.⁴⁵

3.0 Usprkos raznim ocjenama, činjenica je da je udio Vinka Kriškovića kao promicatelja engleske književnosti i kulture u Hrvatskoj velik iako mu u književnopovijesnom smislu dosad nije poklanjana zaslužena pozornost.

Kriškovića su često hvalili kao političkog spisatelja, a po nekima je on štoviše bio: (...) stručnjak, kritični i pozitivni duh koji se ne gubi u bezuvjetnom oduševljenju ni za koji narod, ni za koju ustanovu, ni za koju ličnost, (ni onda kada hoće da se oduševi, kao da mu ne uspijeva), nego zalazi što više u unutrašnjost predmeta, da iznese njegove i dobre i loše strane, te da jasno ustanovi ono što prevladuje nad drugim, ono što je pozitivno i trajno, osobito u pitanjima međunarodne politike koja su upravo u ovom prelaznom poslijeratnom vremenu od presudne važnosti.⁴⁶

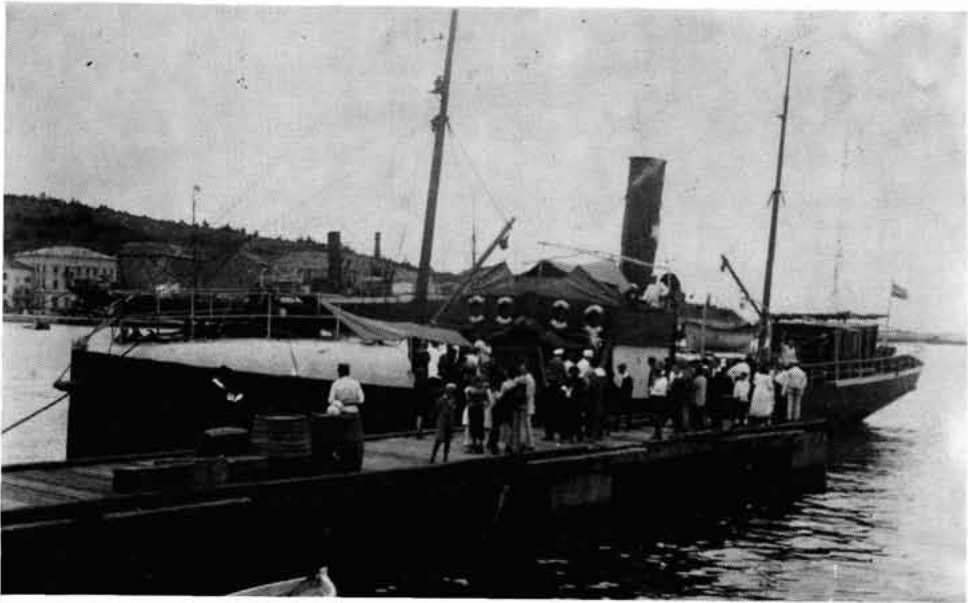
Krišković nije uvijek dobijao tako visoke ocjene za svoj rad na području beletristike i umjetnosti; štoviše, netom citirani kritičar upozorio je da je Krišković na području kritike često - "slabi diletant".⁴⁷

⁴⁴ V. KRIŠKOVIĆ, *O piscu ovih pripovijesti*, 30.

⁴⁵ Po ocjenama nekih kritičara Krišković se služi jezikom zadarsko-splitske, narodnjačke "škole", kojoj su pripadali Mihovil Pavlinović, Natko Nodilo i fra Ivan Despot. Međutim, Kriškovićev jezik donosi niz nečistoća koje su mnogi svojevremeno opravdavali i držali sastavnim dijelom njegova stila. U zaključku svog članka *Kriškovićevi eseji* (Jugoslavenska njiva, 1925, 2, 75), iako svjestan brojnih nepravilnosti Kriškovićeve izraza, Arsen WENZELIDES tvrdi kako "Sve ovo ne znači da autor nije učio jezik i da nema osjećaja za dobru prozu, nego je dokaz kako naš jezik nije onako lak i jednostavan kako se misli."

⁴⁶ Arsen WENZELIDES, *Kriškovićevi eseji*, Jugoslavenska njiva, 1925, 2, 75.

⁴⁷ Vidi isto.

Parobrod "Istranin" u senjskoj luci uz Crni gat - Popovsku rihu oko godine 1925.

Mnoge zamjerke upućene su Kriškovićevoj izrazu odnosno jeziku. Kako je rečeno u podnožnoj napomeni, Krišković se služi jezikom zadarsko-splitske "škole", narodnjačke škole kojoj su pripadali Mihovil Pavlinović, Natko Nodilo i fra Ivan Despot. Međutim, Kriškovićev jezik donosi niz nečistoća koje su mnogi svojevremeno opravdavali i držali sastavnim dijelom njegova "stila". U njegovu izrazu naime mnogo je turcizama (npr. begenisati, dilber, bekrija, čar i sićar, amanet, darmar, zeman, bostan itd.), na koje sam već upozorila, ali i riječi iz - da se poslužim Wenzelidesovim izrazom - "beogradske terminologije" (npr. vasseljena, poreklo, uzduh, švajcarski, stepen, sveštenici, varvarin itd.) koje je ondašnji urednik Zabavne biblioteke dr. Nikola Andrić držao "'do zla boga nesređenim' stilističkim eksperimentima i nepoznavanjem osnovnih pojmova srpsko-hrvatskog (!, HP) jezika".⁴⁸

Krišković je sam priznao kako mu stižu optužbe da ne piše "svagda dosta lako i razumljivo".⁴⁹ Ima tako Krišković rečenica u kojima se može naći čudnih gramatičkih rješenja. Wenzelides usprkos nejasnoćama u izrazu Kriškoviću ne osporava osjećaj za dobru prozu pa jezične nedostatke ovoga autora pripisuje njegovu nedostatnom književnom iskustvu.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ A. WENZELIDES, isto. Odnosi se na *Širom svijeta. Gledano i viđeno*.

Iz svega ovoga nadaje se pitanje u kolikoj su mjeri Kriškovićeve napisi o engleskoj književnosti doista književna kritika u suvremenom značenju toga termina. Valja imati na umu da on svoje tekstove objavljuje u vrijeme kad primjerice Erich Auerbach objavljuje svoje prvo djelo *Figura* (1938.), nakon što je T. S. Eliot objavio neke od najutjecajnijih književnokritičkih eseja stoljeća (koji su štoviše Kriškoviću poznati)⁵⁰ i kada umire Freud (1939.). No isto tako valja poznavati hrvatsko književnokritičko ozračje u kojem Krišković objavljuje svoje napise, a koje je još uvijek daleko od (zapadno)europskih dostignuća na tom polju. U slučaju koji je pred nama riječ je o pozitivističkom pristupu kojim se želi reći "sve", pri čemu se gubi iz vida sama književnina. Ipak, Kriškovićev anglistički rad, posebice onaj na Shakespeareu i na Huxleyju (kojega je držao "dokumentarnim tumačem psihe zapadnoevropskog čovjeka-intelektualca između dva rata")⁵¹ predstavlja u kontekstu dosega onodobne naše kritike pionirsko djelo. U širem smislu, njegova je uloga u približavanju engleske kulture i književnosti hrvatskom čitateljstvu od ključne važnosti jer je, prema riječima Mate Ujevića, "prodrio u prošlost i sadašnjost, književnost i društvene prilike onog neobičnog naroda, koji je dao svijetu najvećeg dramatika i najveći imperij".⁵²

PROLEGOMENA TO THE ANALYSIS OF THE WORK OF VINKO KRIŠKOVIĆ AS A MEDIATOR OF ENGLISH LITERATURE

S u m m a r y

The article treats the work of Vinko Krišković (1862-1952), an important but up to now neglected mediator of English literature in Croatia between the world wars. During twenties and thirties Krišković, a retired university professor of state law, wrote prefaces to his own translations of Shakespeare's plays and Huxley's stories and essays. Unfortunately, a great part of Krišković's work on English literature is lost or not accessible to the public.

Although Krišković's literary creation is mainly positivistic, devoid of true criticism, it is important because it was pionireeng: through Krišković's prefaces and translations the work of many notable representatives of English literature had finally reached the wider circle of the Croatian reading public.

⁵⁰ Usp. V. KRIŠKOVIĆ, *Dvije tri o ovim esejima*, 15.

⁵¹ Josip HORVAT, *Vinko Krišković*, u *Hrvatski panoptikum*, Zagreb, 1965, 1982. Ovdje prenjeto iz *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 122 (ur. Rafo Bogišić), Zagreb, 1983, 148.

⁵² Mate UJEVIĆ, *Engleski eseji*, Hrvatska prosvjeta, 24, 1937, 5, 230.